

Négy könyv 1956-ról

Aligha vitatható, hogy Magyarország történelmének legnagyobb katalizmája az 1956-os népfelkelés volt. A magyar társadalom mindig is megosztott volt az események megítélésében, ugyanakkor az elmúlt három évtizedben a történetekkel foglalkozó könyvek egyoldalúan ellenforradalomnak minősítették az eseményeket. Csak az olyan munkák láthatóak napvilágot, amelyeknek szemlélete megegyezett az MSZMP 1956. decemberi határozatával, illetve annál balosabb volt. A népfelkelés Nyugat-Európába és Amerikába emigrált résztvevői közül többen megírták emlékeiket, sőt, készültek tudományos igényű elemző munkák, monográfiák. Ezek viszont nálunk nem voltak olvashatók, illetve csak szűk körben terjedtek. Ebben az évben változás történt, egymás után adják ki nálunk a Nyugaton megjelent memoá-

rokat, tanulmányokat. Úgy gondolom, hogy az MSZMP tudományos bizottságának állásfoglalása után érdemes ezekről szót ejteni, mert feltétlenül hozzájárulnak az 1956-ban történtek higgadt és tárgyilagos értékeléséhez, elemzéséhez. Elsősorban azért, mert olyan dolgokat tudhatunk meg ezekből a könyvekből, amelyeket a hivatalos pártirodalom elhallgatott, eltorzított. Úgy gondolom, hogy nem elég az, ha a politika az ellenforradalmat átminősíti népfelkeléssé, szükség van a sokoldalú és higgadt elemzésre is. Nem szabad elfelejtenünk, hogy nagyon sokan hitelt adtak a ma már joggal hírdethetnek nevezhető „Fehér könyveknek” és a különböző, a napi politika érdekeinek alárendelt munkáknak, s generációk tanultak olyan tankönyvekből, amelyek meghamisították a történelmet.

valóságra, és fordultak szembe Rákosi rendszerével. Emlékezeit az események után harminc évvel vetette papírra. Távlatból némi önróniával és helyenként finom humorral tekint vissza az eseményekre. Könyvében nem az jelenti az érdekességet, hogy ismert és ismeretlen tényeket közöl, hanem az, hogy a körülötte levő világot tudja a ma emberéhez közel hozni. Vonatkozik ez a forradalom eseményeire és a börtönökre egyaránt. Számomra a könyvnek két figyelemre méltó gondolata van. Egyrészt emberközelségbe tudja hozni a felkelés résztvevőit, például a kommunista Angyal Istvánt, s ezzel párhuzamosan hiteles képet rajzol a megtorlás mechanizmusáról. Egy embertelen világ tárul fel előttünk, ahol alaptalan vádak és bosszúvágy alapján ítélték el embereket. A másik vonulat a börtönbe került foglyok lelki világának ábrázolása; hogyan élik át a kádári konszolidációt, azt, hogy a társadalom békét köt a hatalommal. **Eörsi István** könyvét nem tekinthetjük történeti forrásnak, de ő az, akinek sikerült egy nemzedék kálváriáját megrajzolni. (Napra-Forgó Kft.)

Bill Lomax: Magyarország 1956

Az angol történész műve 1976-ban jelent meg Londonban, s azóta számos kiadást megélt. Magyarországon most az Aurora Kiadó gondozásában jelent meg, a munka fordítójának, Krassó Györgynek a kiegészítő jegyzeteivel. Ez a könyv számunkra már csak azért is figyelemre méltó, mert azt nem magyar állampolgár írta, s az nem közvetlenül a történetek után készült. Bill Lomax rendkívül tárgyilagos és hiteles. Megfelelő történelmi távlatból figyeli és elemzi az eseményeket. Felhasználja a memoárokat, a hozzáférhető történeti forrásokat, de azok elfogultságai nem ragadtatják túlzásokra, sajátos képet rajzol a folyamatokról és eseményekről. Pontos és precíz az 1956 októberéig vezető út megrajzolása. Úgy látja, 1953 cenzúrát jelent a magyar kommunista mozgalom történetében. Szóval halála és Nagy Imre színrelépése után az MDP-ben kialakult az ellenzék. A reformkommunisták első nemzedékének tagjai felismerik, hogy becsapták őket, hitükkel, lelkesedésükkel visszaélték, és ők maguk is közvetlen, vagy közvetett részesei voltak a történeteknek. Az ellenzék egyre homogénebbé válik, és 1956 őszére sajátos reformprogrammal rendelkezik, amelynek fő ideológiája Nagy Imre volt. A szerző rámutat arra, hogy Nagy Imréék demokratikus

szocializmust akartak, s nem látták a rendszer alapvető ellentmondásait. Ez a magyarázata annak, hogy eleinte tanácstalanul álltak a fegyveres felkeléssel szemben. Később azonban azonosultak célkitűzéseivel és kompromisszumokkal sikerült megteremteni november első napjaira a békés konszolidáció lehetőségét. Nagy erénye Lomax munkájának, hogy vizsgálja a vidéki városokban történeteket (Szeged, Miskolc, Pécs, Salgótarján). A fentiek ellenére a könyv legizgalmasabb része Budapest a forradalom és ellenforradalom között című fejezet. A maga összetettségében láttatja az eseményeket, bemutatva a harcolókat, a mindkét részről elkövetett vérengzéseket (Kossuth tér, október 25., Köztársaság tér, október 30.), a különböző pártok és irányzatok megjelenését. Figyelemre méltó a munkástanácsok szerepének értékelése, valamint a Kádár János által alapított kormány politikájának elemzése, az ellenzék tragikus sorsának felvázolása. Kétségtelen, hogy jó néhány apró pontatlanság és tárgyi tévedés található Bill Lomax munkájában, ezeket azonban a gondos jegyzetapparátus korrigálja. Összességében azt hiszem, az 1956-ról nálunk megjelent könyvek közül a legtárgyilagosabbnak és leg-hitelesebbnek tarthatjuk az angol szerző alkotását.

Király Béla: Honvédségből néphadsereg

Király Béla, aki a Horty-hadsereg hivatásos tisztje volt, a felszabadulás utáni években a magyar néphadsereg tábornoka lett. Sorsát nem kerülhette el, koncepciót per áldozataként halálra ítélték, hosszú éveket töltött Rákosi börtönében. 1956 októberében ő volt Budapest városparancsnoka, a nemzetőrség szervezője. Szubjektív szemléletű memoárt írt, amelynek második része szól 1956 októberéről. Azt írja meg, amit ő tett, ami vele történt. Feltelesen híve volt Nagy Imrének, és azon munkálkodott, hogy a nemzetőrség megszervezésével segítsen a konszolidáció megteremtésében. Mérayhoz, Lomaxhoz hasonlóan ő is úgy látja, hogy október 31. után fokozatosan visszatért a rend és a nyugalom a fővárosba. Emlékiratának legdrámaibb része a november 4-én, hajnalban történtek leírása. Több ízben beszélt azokban a reggeli órákban Nagy Imrével, s mindaz, amit olvashatunk, újabb cáfolata annak, hogy Nagy Imre az ENSZ, vagy más külföldi csapatok segítségét kérte. Szemléletével lehet vitatkozni, az események megítéléséve is, de ugyanakkor nagyon sok fontos adalékot szolgáltat a magyar honvédség és tisztikar 56-os szerepének megítéléséhez.

Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála

Ha Bill Lomax műve kapcsán annak objektivitását és komplex szemléletét hangsúlyoztuk, Méray Tibor munkájának sajátos értékét a szubjektivitása jelenti. Az író megjárta a maga kálváriáját, sztálinista, ortodox marxistából vált Nagy Imre és programja hatására reformkommunistává. Közvetlenül az események után, 1957 nyarán kezdte írni a könyvét, és az '58-ban jelent meg először. Ennek természetesen következménye, hogy sok esetben feltételezésekre hagyatkozik források hiányában. A Bibliotéka Kiadó jegyzi most a könyvet, amely az eredetileg nem magyar nyelven készült mű a szerző által elkészített magyar változata. Méray tisztelettel tekint Nagy Imrére, de nem kritikátlanul ábrázolja őt. Rámutat arra, embersége, műveltsége révén mennyivel különb volt a többi magyar vezető politikusnál. De többször hibázott is. Nem vonta le 1955-ös megbuktatásának következményeit, úgy vállalt szerepet 1956. október 23-ának éjjelén, hogy politikai ellenfeleivel kellett egy kormányban, vezetőségben tevékenykednie. Ez befolyásolta a miniszterelnöki tevékenységét az első napokban. Méray magányos hősnak ábrázolja Nagy Imrét, aki fokozatosan vállalta a

forradalmat, attól kezdve vált szuverén politikussá, amikor maga köré tudta gyűjteni politikai elváratait és megteremtette a harcok után a békés kibontakozás lehetőségét. A szerző véleménye, hogy november 1-je után fokozatosan konszolidálódott a helyzet a fővárosban, s ezt szakította félbe a november 4-i szovjet katonai akció. Szép és megrendítő könyv a Mérayé. Egy dolgot azonban meg kell jegyeznünk, helyes lett volna, ha jegyzetapparátus vagy valamiféle kiegészítés egészíti ki a magyar kiadást. Ebben az esetben korrigálni lehetett volna azokat a tévedéseket, amelyek a források hiányából adódtak. Mindezek ellenére nagy segítséget jelent ez a könyv ahhoz, hogy ma tisztán láthassuk Nagy Imre emberi habitusát és politikai arculatát.

Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre

A költő Eörsi István ahhoz az irodalmi nemzedékhez tartozott, amelyet a fényes szelek röpítettek a magasba. Ő és társai aztán 1953-ban döbbsen rá a

Az 1956-os népfelkelésről írt könyvek közül négyet ismertettünk röviden. Noha nem hibátlan alkotásokról van szó, mégis azt hiszem, megjelenésük fordulatot jelenthet történelmi szemléletünk alakulásában. Valamennyi segíti tisztánlátásunkat, kiegészíti történelmi ismereteinket. Ugyanakkor fel szeretném hívni a figyelmet arra is, hogy a szerzők úgy írták meg műveiket, hogy aránylag kevés forrás áll rendelkezésükre, azok ellenőrzésére nem volt módjuk, ezért kellő kritikával kell forgatnunk őket. Számomra a négy mű egyértelmű tanulsága, hogy a véres októberi napok után novemberben már a megnyugvás felé haladt az ország, de a magyar népnek nem adatott meg, hogy maga döntsön akkor sorsáról. (CO-NEXUS Print-eR Kft.)